

דבר ה' זו הלכה (שבת קל"ח): הלכה שבועית בנושאים אקטואליים

כיבוי האור בעת הדלקת נרות, ברכה על הדלקת נרות - מקורות והערות

א. כיבוי האור בעת הדלקת נרות

בהדלקת נרות שבת מקיימים שתי הלכות: עונג שבת וכבוד שבת. עונג שבת - שלא יתקל בדברים, שיראה מה אוכל וכדומה. כבוד שבת - ריבוי אור לכבוד שבת¹. אם ההדלקה היא מדין עונג, אין לברך עליה כאשר יש אור בבית מהחשמל, שהרי גם בלי הנר יהיה עונג שבת. אך אם ההדלקה היא מדין כבוד, ניתן לברך על הדלקת הנר גם כשהבית כולו מואר על ידי נורות חשמל². להלכה, מאחר ויש בזה מחלוקת גדולה בפוסקים, ראוי לכבות את האור לפני ההדלקה (בפרט לנוהגים כשו"ע), אך מותר לברך גם כשהאור דולק.

ב. הברכה על הדלקת נרות שבת

שני מנהגים בברכת הדלקת נרות שבת. על פי השו"ע יש לברך ואחר כך להדליק. על פי הרמ"א יש להדליק ואחר כך לברך³. שיטת השו"ע מבוססת על העיקרון ההלכתי "שכל המצוות מברך עליהן עובר לעשייתן", דהיינו שיש לברך לפני קיום המצווה שיטת הרמ"א מיוסדת על חשש שבברכת ההדלקה האישה מקבלת שבת ואם כן אינה יכולה להדליק עוד. על מנת לקיים גם את עיקרון "עובר לעשייתן" יש לכסות את העיניים ולא ליהנות מהאור עד אחרי הברכה. בנוסף, אע"פ שלכתחילה יש לברך לפני קיום המצווה, בדיעבד ניתן לברך גם אחריה, והדלקת נרות נחשבת 'דיעבד', כי אחרי הברכה אי אפשר להדליק⁴.

מקורות והערות

1. נחלקו הראשונים האם חיוב הדלקת נר שבת הוא מדין עונג שבת או מדין כבוד שבת. ויש צדדים לכאן ולכאן בגמרא.

בגמרא בשבת (כה ב) כתוב "ותזנח משלום נפשי נשיתי טובה. מאי ותזנח משלום נפשי? - אמר רבי אבהו: זו הדלקת נר בשבת". מהמשך דברי הגמרא שם עולה שהפסוק מתייחס לענייני עונג שבת, "נשיתי טובה אמר רבי ירמיה זו בית המרחץ רבי יוחנן אמר זו רחיצת ידים ורגלים בחמין רבי יצחק נפחא אמר זו מטה נאה וכלים נאים שעליה רבי אבא אמר זו מטה מוצעת ואשה מקושטת לתלמידי חכמים" ולפי זה אף הדלקת הנר היא מדין עונג שבת.

מאידך, בהמשך המסכת (קיט ב) למדנו "תניא, רבי יוסי בר יהודה אומר שני מלאכי השרת מלוין לו לאדם בערב שבת מבית הכנסת לביתו, אחד טוב ואחד רע. וכשבא לביתו ומצא נר דלוק ושלחן ערוך ומטתו מוצעת, מלאך טוב אומר: יהי רצון שתהא לשבת אחרת כך. ומלאך רע עונה אמן בעל כרחו. ואם לאו, מלאך רע אומר: יהי רצון שתהא לשבת אחרת כך, ומלאך טוב עונה אמן בעל כרחו".

ושם אנחנו למדים מהדוגמאות האחרות בגמרא לנידונו - שכמו ששלחן ערוך הוא מכבוד שבת ולא מעונג שבת, כך לכאורה גם הנר המודלק על השלחן הוא מכבוד שבת ולא עונג.

ובאמת נחלקו בדבר רש"י ותוס' (שבת כה ב).

רש"י כותב שהדלקת הנר היא משום כבוד שבת. תוס' במקום חולקים וכותבים "במקום סעודה דחובה היא שיסעוד במקום הנר משום עונג".

ובשיטת הרמב"ם יש לכאורה סתירה. בדבריו בפרק ה (ה' שבת ה' א) מפורש "ומדליק את הנר שזה בכלל עונג שבת". מאידך בפרק ל (שם ה' ה) כתב "מסדר אדם שולחנו בערב שבת ואף על פי שאינו צריך אלא לכזית, וכן מסדר שולחנו במוצאי שבת ואף על פי שאינו צריך אלא לכזית, כדי לכבדו בכניסתו וביציאתו, וצריך לתקן ביתו מבעוד יום מפני כבוד השבת, ויהיה נר דלוק ושולחן ערוך ומטה מוצעת שכל אלו לכבוד שבת הן".

בשו"ת בית הלוי (ח"א סי' יא) עמד על בעיה זו ויישב שיש שני סוגים של נרות שבת. יש נר במקום בו אוכלים ויש תאורה כללית לבית. ובדבר זה נחלקו אביי ורבא והראשונים - "דס"ל לאביי עיקר המצוה של ההדלקה הוא משום כבוד שבת דההדלקה גופה הוי כבוד לשבת אף על גב דהוא אינו שם ורבא הוסיף לו דמלבד חיוב ההדלקה משום כבוד שבת מחויב שיהיה לו נר דלוק במקום סעודה וזה הוי משום עונג שבת שלא יסעוד בחושך ולא סגי במה שהדליק במקום אחר ועל זה הא

שפיר י"ל כה"מ דעל הך הדלקה דקאמר רבא דהוי רק משום עונג ובכה"ג גופה דאיירי רבא דשלא במקום הסעודה יש לו נר וקיים מצות כבוד שבת רק צריך להדליק עוד במקום סעודה דעל הדלקה זו א"צ לברך מדקרי להדלקה זו חובה. וגם מהסברא נראה כן דלא עדיף עונג זה מכל מה שמכין משום עונג שבת. וגם דאם היה לו נר דלוק מבעו"י במקום סעודה א"צ כלל לכבותה ולהדליקה וסגי במה שידליק השתא גם שלא במקום סעודה".

הערוך השלחן (סי' רסג סעי' ב) הלך גם כן בדרך זו, אלא שאצלו הסברה מתהפכת- הנר שעל השלחן הוא כבוד שבת, הנר בחדרים הוא עונג שבת- "וצ"ל דתרווייהו איתנהו דבמקום שאוכלין הוה מכבוד שבת ובשאר חדרים הוה מעונג שבת שלא יכשל בהליכתו שם וזהו שאמרו שם ותזנח משלום נפשי זה הדלקת נר בשבת דכשיש נר יש שלום ולא יכשלו ליפול ולכן מפני שיש בזה כבוד ועונג החמירו בה חכמים ועשאוהו כמצוה בפ"ע עד שמברכין עליה ביחוד".

ועי' עוד בדברות משה (שבת ח"ב מ"ב) שמבאר היטב עניין.

2. כתב הב"י (סי' רסג): "מצאתי בתשובה אשכנזית (שו"ת מהרי"ל סי' נג) ב' וגי' בעלי בתים אוכלים במקום אחד כל אחד מברך על מנורה שלו אף על פי שכבר יש אורה מרובה אף על גב דאור זרוע גמגם בזה מכל מקום יש נוהגים כך ובענייני נראה לי ליישב דכל מה דמיתוסף אורה אית ביה שלום בית טפי ושמחה יתירה להנאת אורה בכל זויות".

לכאורה המחלוקת אם לברך על ריבוי אורה, תלויה בשאלה אם נר שבת הוא משום כבוד או משום עונג. אם משום כבוד- מברכים על ריבוי אורה, אם משום עונג לא מברכים על ריבוי אור, ומהרי"ל כתב ליישב שגם לסוברים משום עונג יש מקום לברך על ריבוי אורה "דכלמה דמיתוסף אורה אית ביה שלום בית טפי ושמחה יתרה".

אך להלכה פסק השו"ע (סי' רסג סעי' ח): "ב' או ג' בעלי בתים אוכלים במקום א', י"א שכל אחד מברך על מנורה שלו, ויש מגמגם בדבר. ונכון ליזהר בספק ברכות ולא יברך אלא אחד". כלומר, שהטעם של ריבוי אור לבדו אינו מספיק כדי לברך מאחר ואנו חוששים לשיטת הסוברים שבמציאות כזו אין לברך.

רמ"א (שם) חלק וכתב שמנהג האשכנזים לברך.

לפי זה לכאורה- הנוהגים כשיטת השו"ע צריכים לכבות את החשמל ולהדליק אחרי הדלקת נרות, ואילו הנוהגים כרמ"א יכולים להדליק נרות בעוד החשמל דולק.

אולם, גם לשיטת השו"ע יש מקום לחלק ולומר, שבמקרה בו הוא עוסק מדובר בהדלקות שהיו כולן לשם מצוה, מה שאין כן בנידון דידן, החשמל לא הודלק לכבוד שבת ולשם מצוה, וכך חילק הגרש"ז בשלחן שלמה (שבת ח"א עמ' קלה)¹. אלא שבחזון עובדיה (שבת ח"א עמ' רטז) הביא פוסקים רבים שכתבו שיש להדליק תחילה את נרות השבת ואחר כך את החשמל, מהם אשכנזים ומהם ספרדים, והעלה למסקנה שראוי להחמיר ולכבות את החשמל לפני הדלקת נרות שבת.

3. כתב השולחן ערוך (סי' רסג סע' ה): "כשידליק, יברך: בא"י אמ"ה אקב"ו להדליק נר של שבת, אחד האיש ואחד האשה". וכתב רמ"א: "יש מי שאומר שמברכין קודם ההדלקה, ויש מי שאומר שמברך אחר ההדלקה, וכדי שיהא עובר לעשייתו לא יהנה ממנה עד לאחר הברכה, ומשימין היד לפני הנר אחר הדלקה ומברכין, ואח"כ מסלקין היד וזה מקרי עובר לעשייה, וכן המנהג.

יסוד הדברים הוא הכלל הידוע (מובא בפסחים ז ב): "כל המצוות מברך עליהן עובר לעשייתן", כלומר על המצווה יש לברך לפני קיומה.

וכך כתבו ראשונים רבים ביחס לנר שבת. הרמב"ם (הל' שבת פ"ה הל' א) פסק "וחייב לברך קודם הדלקה", ובמגיד משנה הביא שכך שיטת רב עמרם גאון. כך גם שיטת האורחות חיים (דיני הדלקת נרות בער"ש אות א), הכלבו (סי' לא), הראבי"ה (ח"א סי' קצט) ועוד ראשונים רבים.

[אמנם בשו"ע לא מפורש שיש לברך לפני ההדלקה וע"י בכף החיים (סי"ק סב)]

אם כן, מה יסוד השיטה השנייה שהביא רמ"א? מדוע לברך רק אחרי הדלקת הנר?

התשובה מובאת בדברי המהרי"ו (שו"ת, דינים בסוף הספר סי' כט) עליהם מיוסדים דברי רמ"א- לשיטת בה"ג בהדלקת הנר מקבלים שבת, ואם הייתה מברכת לפני ההדלקה הרי קבלה שבת בברכה ושוב לא יכולה להדליק.

ויש מהספרדים שנוהגים ג"כ להדליק ואח"כ לברך (ע"י חיד"א במחזיק ברכה (סי"ק ד), בן איש חי (נח שנה ב' אות ח') ושו"ת שואל ונשאל (ח"ב או"ח נ"ח).

4. הסברה שדין ברכה לפני קיום המצווה היא רק לכתחילה, נתונה במחלוקת ראשונים שמובאת בשו"ת (יו"ד סי' יט סי"ק ג): "ובהג"ה אשר"י שם סיים דכל מצות שלא ברך עובר לעשייתן מברך

¹ אמנם בשמירת שבת כהלכתה {מקור?} כתב משמו שצ"ע ביום טוב שהל בערב שבת, כיצד מדליקים הרי הבית מלא אור חשמל שנלדק על ידי שבת שבת? וכתב שיש הידור להדליק כשהחשמל כבוי.

אחר עשייתן כדפירש בברכות מא"ז עכ"ל ובפ"ק דברכות כתבו וז"ל היכא דלא בירך קמיה דמצוה מברך אחר המצוה ויוצא ידי חובתו אכן בסעודה דאסור לאדם שיהנה בלא ברכה כיון דעבר ואכל והגיע ברכה אחרונה הואיל ואידחי אידחי א"ז עכ"ל אכן אין כן דעת הרמב"ם ר"פ י"א מהל' ברכות דין ו' שכתב אם שחט בלא ברכה אפילו הפריש תרומות ומעשרות או שטבל ולא ברך אינו חוזר ומברך אחר עשייה וכן כל כיוצא בזה עכ"ל ובספר ברכת אברהם סוף חלק א' וריש חלק י' האריך מאד לסתור דברי הרמב"ם במליצות והרצאות דברים ועיקר יסודו דאם איתא דאינו מברך אחר עשייתן א"כ היכא שרינן לגר (כדלקמן סי' רס"ח סס"ב) וכן שאר חייבי טבילות (כדלקמן סי' ר') ושאר מצות לברך לכתחלה אחר עשייתן ואי משום דלא היה אפשר לברך קודם הברכה לא הוה ליה לברך כלל עכ"ל וכל דבריו אינם נראין לפע"ד דהא ודאי קי"ל כל הברכות הם מדרבנן חוץ מברכת המזון וכדאיתא בברכות בכמה דוכתי ובפוסקים א"כ הם אמרו לברך קודם המצוה ולא אחר המצוה כלל והם אמרו בגר ודכותיה דאכתי גברא לא חזי יברך אחר המצוה והכי משמע בפי ג' שאכלו (דף נ"א ע"א) דאמר' התם אמר רבינא הלכך אפילו גמר מלאכול יחזור ויברך דתניא טבל ועלה אומר בעלייתו ברוך אקב"ו על הטבילה ולא היא התם מעיקרא גברא לא חזי הכא מעיקרא חזי והואיל ואידחי אידחי ע"כ אלמא דדוקא גבי טבילה ודכותיה משום דלא חזי מעיקרא אבל היכא דחזי מעיקרא ולא בירך לא יברך אח"כ ואף על גב דבספר ברכת אברהם כתב דה"ה דה"מ לשנויי ליה ולא היא התם ברכת המצות היא כו' אלא דעדיפא מיניה קאמר אין זה מוכרח כלל ועוד דהא רבינא ע"כ לא ס"ל חילוק זה ולא חזינא דפליג עליה ש"ס בהאי והכי משמע מדברי הר"ר יונה פ' ג' שאכלו שם דה"ה בכל שאר הברכות שמברך עובר לעשייתן אם לא בירך אינו מברך אח"כ ע"ש".

ומוסיף הש"ך ומסיים שאין לברך אחר קיום המצוה.

מאידך בשו"ת נודע ביהודה (סי' כו) האריך לבאר שמברכים על מצווה גם אחרי קיומה.